

Nr 47

Utlåtande i anledning av skrivelse från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor angående provisoriska lokaler för riksdagen vid författningsreform jämte motioner.

Riksdagen har den 17 maj 1968 beslutat att såsom vilande antaga förslag till grundlagsändring innebärande att tvåkammarriksdagen från och med år 1971 ersättes med en enkammarriksdag bestående av 350 ledamöter (prop. 1968: 27, KU 20). I avvaktan på en permanent lösning av enkammarriksdagens lokalproblem, vilken kan bedömas kräva lång tid, måste provisoriska lokaler anskaffas.

I detta utlåtande behandlar utskottet föreliggande förslag till provisoriska lokaler för riksdagen. Beträffande riksdagens lokalfrågor på längre sikt hänvisas till utskottets följande utlåtande, nr 48.

Hithörande spörsmål har redan ett par gånger varit före i riksdagen. I februari 1967 bemyndigades styrelsen för riksdagens förvaltningskontor att föranstalta om en utredning av riksdagens lokalfrågor (BaU 1967: 4). Den 6 mars 1968 beslöt riksdagen att hos Kungl. Maj:t hemställa att byggnadsstyrelsen skulle få i uppdrag att projektera en planerad förvaltningsbyggnad i kvarteret Garnisonen i Stockholm på sådant sätt att riksdagen kunde erhålla provisoriska lokaler där (BaU 1968: 9). Sistnämnda beslut betecknades uttryckligen som en beredskapsåtgärd; det förutsattes att det slutliga beslutet i ämnet skulle innefatta prövning av ytterligare alternativ, i varje fall det förslag som från Stockholms stads sida framlagts om förläggning av riksdagen till av staden planerade byggnader vid Sergels torg. Innan riksdagen i mars tog ställning till frågan om projektering av provisoriska lokaler hade särskilda publikationer rörande de båda nämnda projekten tillhandahållits samtliga dess ledamöter. Sedermera har en av Stockholms stads fastighetskontors saneringsavdelning framlagd, den 11 mars 1968 dagtecknad promemoria om årskostnader för provisoriskt riksdagshus vid Sergels torg likaledes tillställts riksdagens ledamöter.

Föreliggande förslag

I skrivelse till riksdagen den 3 april 1968 hemställer *styrelsen för riksdagens förvaltningskontor* »att riksdagen vid bifall till prop. 1968: 27 om ändringar i regeringsformen m. m. med antagande av Stockholms stads erbjudande måtte besluta, att riksdagen under en övergångstid från och med den 1 januari 1971 skall vara förlagd till av staden erbjudna lokaler vid Sergels torg intill dess riksdagen kan inflytta i om- och/eller nybyggt riksdags-hus».

Skrivelsen fogas till detta utlåtande som *bilaga A*. Till skrivelsen är som bilaga 1 fogad en skrivelse från byggnadsstyrelsen till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor, vari redovisas resultatet av den undersökning som byggnadsstyrelsen verkställt beträffande provisoriska lokaler för riksdagen. Vad gäller provisorietidens längd hänvisas i de båda skrivelserna till byggnadsstyrelsens separat publicerade betänkande »Riksdagens hus» (Stockholm 1968). Särmeningar som kommit till uttryck vid provisoriefrågans behandling inom förvaltningskontorets styrelse redovisas i bilagorna 2 och 3 till styrelsens skrivelse.

Utskottet har också haft tillgång till vissa i skrivelsen från förvaltningskontorets styrelse nämnda handlingar, vilka åtföljt byggnadsstyrelsens skrivelse till förvaltningskontoret. Dessa handlingar är a) lokalprogrammet för provisorietiden, b) professor Sven Silows jämförande granskning av provisoriealternativens funktionsegenskaper och c) undersökning beträffande res-tider med bil mellan kanslihuset och kvarteret Garnisonen.

Det erbjudande av Stockholms stad på vilket förvaltningskontorets styrelse grundar sitt förslag förelåg, när styrelsen avlät sin framställning till riksdagen, skriftligen endast i form av promemorior upprättade av tjänstemän hos staden. Sedan ärendet upptogs till behandling i utskottet har finansborgarrådet Per-Olof Hanson för stadens räkning lämnat ett formellt hyreserbjudande i en till riksdagen ställd och till förvaltningskontoret ingiven skrivelse, här återgiven som *bilaga B*.

Såsom tidigare anmäls för riksdagen emottog bankoutskottet i februari i år en skrivelse från andra kammarens andre vice talman herr *Cassel* jämte ytterligare åtta riksdagsledamöter, i vilken föreslogs att utskottet skulle pröva möjligheten att fylla behovet av provisoriska lokaler för riksdagen genom att utnyttja ett för ändamålet ombyggt passagerarfartyg, förlagt till lämplig plats i Stockholms ström. Skrivelsen remitterades av utskottet till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor för yttrande. Det yttrande som avgivits ingår i den nu föreliggande skrivelsen till riksdagen. Förvaltningskontoret har begränsat sin prövning till att gälla S/S Caronia, ett av de två fartyg som särskilt nämndes av förslagsställarna.

I anledning av den föreliggande skrivelsen från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor har väckts de likalydande motionerna I: 937 av herr *Brundin m. fl.* och II: 1194 av herr *Ullsten m. fl.*, vari yrkas att riksdagen vid sin behandling av skrivelsen skall med bifall till kontorets hemställda besluta

1) uttala sig för ett lokalprogram för det provisoriska riksdagshuset som innebär 290 ledamotsrum,

2) att förhandlingar med Stockholms stad upplages angående möjligheterna att önskat antal av dessa rum anordnas som bostadsrum för riksdagsledamöter, varvid i motionerna anförda synpunkter beträffande principerna för en uppgörelse beaktas, samt

3) att de våningar som kommer att innehålla arbetsrum för riksdagsledamöterna får en tillfredsställande vaktmästarservice samt att ledamöterna därutöver beredes möjligheter till sekreterarhjälp och teknisk utrustning för utskrifter, diktamen, telefonpassning m. m.

I det särskilda yttrande som ledamöten av styrelsen för riksdagens förvaltningskontor herr *Wärnberg* fogat till styrelsens skrivelse förordas att, om riksdagen beslutar om provisorisk förläggning till Sergels torg, även frågan om permanent förläggning dit skall övervägas. Denna tanke har funnit gensvar hos en av utskottets ledamöter. Förslaget behandlas emellertid icke här utan i utskottets nästföljande utlåtande, nr 48, som gäller riksdagens lokalfrågor på längre sikt.

Motionerna

Motionärerna erinrar om att bankoutskottet i det utlåtande (1968: 9) som låg till grund för riksdagens beslut i mars i år om projektering av provisoriska lokaler för riksdagen uttalade att det vore önskvärt att pröva genomförbarheten av en lösning innebärande att varje riksdagsledamot kunde få ett eget arbetsrum. Den verkställda undersökningen visar, framhåller de, att en sådan utvidgning av lokalprogrammet är möjlig utan avskräckande merkostnader.

Motionärerna föreslår nu att riksdagen skall ta hela den för hotelländamål avsedda byggnaden i Sergels-torg-projektet i anspråk. Förhandlingar bör upptagas med Stockholms stad om möjligheten av kombinerad användning av byggnaden för både arbets- och bostadsrum. Riksdagsledamöterna bör få tillfälle att mot erläggande av särskild avgift disponera ett bostadsutrustat rum i stället för ett kontorsrum. Under riksdagens sommaruppehåll kan ledamöternas bostadsrum eventuellt tas i anspråk för den ordinarie hotellverksamheten.

Även om den angivna lösningen inte kan realiserats bör, säger motionärerna, riksdagen ändå ta hela hotellbyggnaden i bruk, eftersom Sergels-torg-alternativet enligt uttalande av styrelsen för riksdagens förvaltningskontor har »ett underskott i rumsytor för andra ändamål än ledamotsrum».

Utskottet

Den nära förestående författningsreformen gör det nödvändigt för riksdagen att ta ställning till hur dess lokalbehov i framtiden skall tillgodoses. För en övergångsperiod, innan lokaler för permanent bruk står färdiga, erfordras ett provisorium, för vilket nu två alternativ kvarstår.

Det ena av dessa innebär förläggning till de av Stockholms stad planerade byggnader vid Sergels torg vilka avsetts som kulturhus, teater och hotell men som riksdagen av staden erbjudits att till erforderliga delar förhyra för den nämnda övergångsperioden. Det andra innebär att riksdagen tar i anspråk en del av den statliga förvaltningsbyggnad som planeras bli uppförd i kvarteret Garnisonen på Östermalm och varom förslag framlagts för årets riksdag i propositionen nr 118. Styrelsen för riksdagens förvaltningskontor förordar det första alternativet; en minoritet inom styrelsen, bestående av dess ordförande och vice ordförande, har emellertid reserverat sig till förmån för det andra.

Provisoriefrågan har tidigare preliminärt behandlats av årets riksdag, då ställning togs till en av förvaltningskontorets styrelse gjord framställning att riksdagen skulle utverka Kungl. Maj:ts uppdrag åt byggnadsstyrelsen att projektera förvaltningsbyggnaden i kvarteret Garnisonen på sådant sätt att riksdagen kunde erhålla lokaler där. Vid detta tillfälle fanns förespråkare för att projekteringsuppdraget skulle utvidgas till att också avse en provisorisk byggnad på Riksplan. Detta förslag har inte återkommit inför det avgörande beslutet i provisoriefrågan. Ej heller andra byggnadsprojekt utöver de nyss nämnda har i detta sammanhang aktualiserats inom riksdagen.

I en skrivelse till bankoutskottet som utskottet redan tidigare anmält för riksdagen har ett antal riksdagsledamöter föreslagit en undersökning av möjligheten att utnyttja ett för ändamålet ombyggt passagerarfartyg såsom förläggningsplats för riksdagen under övergångstiden. Sedan utskottet anmodat förvaltningskontorets styrelse att yttra sig över detta alternativ har förvaltningskontoret med byggnadsstyrelsens bistånd närmare undersökt ett projekt av ifrågavarande slag, nämligen inköp och ombyggnad av det engelska passagerarfartyget Caronia. Såsom av styrelsens skrivelse framgår skulle kostnaderna för en ombyggnad av detta fartyg bli så höga att projektet får betraktas som helt orealistiskt. Uteslutet är väl inte att något annat fartyg skulle ha kunnat erbjuda en i sitt slag acceptabel lösning till lägre pris. Efter den verkställda utredningen har utskottet emellertid funnit det nämnda förslaget inte böra föranleda något initiativ från dess sida.

Såsom utskottet tidigare i år framhållit (utl. nr 9, s. 4) bygger båda de nu aktuella lokalalternativen på att riksdagen skall tillfälligt utnyttja lokaler som planerats för permanent användning av annat slag. En förutsättning för vardera förslaget har sålunda varit att ritningar till byggnaderna redan funnits utarbetade och att planeringen av byggnadernas tillkomst även i

övrigt fortskridit långt. Att riksdagen på detta sätt kunnat erhålla en valmöjlighet innebär en betydande fördel.

Den jämförande värdering av de båda alternativen som förvaltningskontorets styrelse redovisar kan utskottet i allt väsentligt ansluta sig till. Intetdera alternativet framstår som klart överlägset det andra från funktionell synpunkt. Byggnaderna vid Sergels torg tycks visserligen bättre än byggnaden i kvarteret Garnisonen möjliggöra att riksdagen hålles åtskild från andra lokalutnyttjare men kännetecknas å andra sidan av ett visst underskott i rumsyta för andra ändamål än ledamotsrum. Den redovisade kostnadsskillnaden mellan alternativen talar mot Sergels-torg-alternativet. När utskottet likväl tagit ställning för detta alternativ har bl. a. dess stora fördelar från kommunikationssynpunkt varit avgörande.

Genom den nu föreliggande skrivelse vari finansborgarrådet Per-Olof Hanson för stadens räkning lämnat riksdagen ett formellt anbud att hyra de planerade lokalerna har den osäkerhet som varit för handen i fråga om kostnaderna för förhyrning av lokaler vid Sergels torg till viss del undanröjts. Den angivna årshyran, som är 6 740 000 kr., gäller dock exklusive parkeringsplatser. Den hänför sig vidare till prisnivån första kvartalet 1968 och avses sålunda kunna justeras med hänsyn till senare prisförändringar. Den exakta årskostnaden får alltså sedermera fastställas genom förhandlingar med staden. De ekonomiska villkoren synes dock vara klarlagda i sådan utsträckning att de kan bilda underlag för ett beslut i ärendet. Uppgiften att för riksdagens räkning föra erforderliga förhandlingar med staden bör åvila riksdagens förvaltningskontor, som även i övrigt har att, såvitt ankommer på riksdagen, sörja för provisoriets förverkligande. Utskottet räknar med att förvaltningskontoret i detta sammanhang utnyttjar särskild expertis i den utsträckning så är erforderligt.

En av de omständigheter som föranlett reservanternas inom förvaltningskontorets styrelse att förorda alternativet Garnisonen är osäkerhet om stadens möjligheter att i tid färdigställa Sergels-torg-projektet. Utskottet anser i likhet med styrelsens majoritet att staden förebragt tillräcklig bevisning för att tidsplanen, såvitt ankommer på entreprenörföretag, skall kunna hållas. Enligt utskottets mening finns alltså inte anledning till betänkligheter i detta hänseende.

Noteras bör emellertid att för lokalernas färdigställande i tid erfordras inte bara att byggnadsarbetet tekniskt går i lås utan också att en rad villkor beträffande tillståndsgivning m. m. blir uppfyllda. I byggnadsstyrelsens skrivelse till förvaltningskontoret erinras utan några kommentarer om dessa villkor. Förvaltningskontorets styrelse uttalar att det torde få förutsättas att erforderliga tillstånd och medgivanden lämnas och kreditiv ställs till förfogande, om riksdagen beslutar lösa sina lokalproblem under provisorietiden med antagande av stadens erbjudande. En mera fullständig genomgång av

ifrågavarande villkor har redovisats i den av Stockholms stad överlämnade publikationen »Lokaler för riksdagen vid Sergels torg».

För att erforderlig klarhet skall råda om innebörden av det beslut som riksdagen nu föreslås fatta finner utskottet det angeläget att här ange vilka de ännu kvarstående villkor är som Stockholms stad uppställt för projektets förverkligande i rätt tid. Staten skall utrymma de nu för statliga ändamål utnyttjade fastigheterna Skansen nr 2 och nr 17. Vad gäller den förstnämnda har i propositionen 1968: 72 förutsatts att så skall ske. Såsom önskvärt men tydligen inte oundgängligt anges att televerkets hus i kvarteret Fyrmörsaren kan utrymmas och rivs sommaren 1969, något som ställer krav på de byggnadsarbeten som pågår i Farsta för televerkets räkning. Den stadsplan som skall utgöra den formella grunden för nybebyggelsen skall få prioriterad behandling hos länsstyrelsen. Igångsättningsstillstånd för vissa byggnadsarbeten skall lämnas omgående. Slutligen skall staden få lånetillstånd för projektet i dess helhet.

Huruvida de angivna villkoren kan uppfyllas blir beroende av beslut som skall fattas av Kungl. Maj:t och berörda statliga organ. Riksdagen kan inte i förevarande sammanhang meddela föreskrifter som skapar garanti för att villkoren blir uppfyllda.

Ett beslut av riksdagen att antaga Stockholms stads erbjudande om lokaler vid Sergels torg innebär att riksdagen icke avser att ta i anspråk utrymmen i det planerade förvaltningshuset i kvarteret Garnisonen. Detta förhållande bör riksdagen anmäla för Kungl. Maj:t.

I motionerna I: 937 och II: 1194 behandlas huvudsakligen frågan om arbetsrum för riksdagens ledamöter. Motionärerna erinrar om att riksdagen tidigare i år vid behandlingen av provisoriefrågan utgått från att i samband med projekteringsarbetet skulle prövas genomförbarheten av och kostnaderna för en lösning innebärande att varje riksdagsledamot som så önskar kan få ett eget arbetsrum. De konstaterar att det uppenbarligen är möjligt att förverkliga detta önskemål inom Sergels-torg-projektets ram. Den beräknade årliga merkostnad av ca 1 milj. kr. som därvid uppstår finner motionärerna inte avskräckande.

Eftersom ledamotsrummen i Sergels-torg-projektet avses bli förlagda till en hotellbyggnad föreslår motionärerna att man skall försöka möjliggöra att den som så önskar kan mot hyra få disponera ett rum som från början blivit fullt utrustat som hotellrum och alltså kan användas som bostad. Härigenom skulle rummen bli bättre utnyttjade än eljest. Dessutom skulle bostadsutrustade rum under riksdagens sommaruppehåll kunna utnyttjas som hotellrum.

Utskottet föreslår att riksdagen ger förvaltningskontoret i uppdrag att i samband med det fortsatta arbetet på riksdagshusprovisoriet i detalj klarlägga förutsättningarna för en utökning av antalet ledamotsrum enligt de

riktlinjer som anges i motionerna och framlägga därav föranledda förslag. Förhandlingar bör också upptagas med Stockholms stad angående möjligheterna att anordna önskat antal av ledamotsrummen som bostadsrum.

De frågor om service i anslutning till ledamotsrummen som motionärerna också tar upp synes i vissa hänseenden vara väl tidigt väckta. Utskottet vill dock uttala, att utskottet förutsätter att planering i god tid sker av hur erforderlig sekreterar- och vaktmästarhjälp skall tillhandahållas riksdagens ledamöter under den tid som de provisoriska lokalerna utnyttjas.

Utskottet hemställer sålunda,
att riksdagen

1) med bifall till förevarande framställning från styrelsen för riksdagens förvaltningskontor antas Stockholms stads erbjudande om provisorisk förläggning av riksdagen till lokaler vid Sergels torg från och med år 1971 samt uppdrar åt riksdagens förvaltningskontor att i enlighet med vad ovan anförts svara för förhandlingar och andra åtgärder för provisoriets genomförande;

2) i anledning av motionerna I: 937 och II: 1194 uppdrar åt riksdagens förvaltningskontor att enligt de riktlinjer som ovan angivits utreda förutsättningarna för en utökning av antalet ledamotsrum och planera service i anslutning till dessa;

3) ger Kungl. Maj:t till känna att riksdagen avstår från att utnyttja lokaler i den planerade förvaltningsbyggnaden i kvarteret Garnisonen.

Stockholm den 21 maj 1968

På bankoutskottets vägnar:
C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s)*, Palm (s), Åkerlund (h), Nils Theodor Larsson (cp), Lundin (s), Brundin (h) och Österdahl (fp);

från andra kammaren: herrar Regnéll (h), Hagnell (s), Berglund (fp), Franzén i Motala (s), Börjesson i Glömminge (cp), Bengtsson i Landskrona (s), Haglund (s) och Ullsten (fp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Särskilt yttrande

av herr *Hagnell* (s), som anförde:

Riksdagen skall under år 1969 eller 1970 ta slutlig ställning till frågan om en författningsreform som innebär övergång till enkammarriksdag. Genom beslut den 17 maj 1968 har riksdagen i en första omgång stannat vid ett förslag som innebär att enkammarriksdagen får 350 ledamöter. Detta förutsätter att nya lokaler anskaffas för riksdagen.

Intill dess att slutlig ställning tagits till frågan om författningsreform bör dock pågående utredningsarbete angående lokalfrågan jämväl omfatta möjligheten av att riksdagen kvarstannar i nuvarande riksdagshus efter en mindre ombyggnad av nuvarande andra kammarens lokal i syfte att denna skall kunna rymma omkring 300 ledamöter.

RIKSDAGENS
FÖRVALTNINGSKONTOR

Till Riksdagen

Provisoriska lokaler för riksdagen vid författningsreform

Riksdagens förvaltningskontor har jämlikt uppdrag av 1967 års riksdag under dess vårsession (BaU 1967: 4) under medverkan av byggnadsstyrelsen och av denna anlätade konsulter dels genomfört en teknisk-ekonomisk utredning av riksdagens och riksdagsbibliotekets lokalfrågor på längre sikt, dels undersökt olika möjligheter att tillgodose riksdagens och riksdagsbibliotekets lokalbehov under en övergångstid fr. o. m. den 1 januari 1971 efter en eventuell partiell författningsreform.

I särskild skrivelse denna dag redovisar styrelsen för riksdagens förvaltningskontor resultatet av den teknisk-ekonomiska utredningen för riksdagen.

På basis av en framställning den 17 januari 1968 från styrelsen har innevarande års riksdag i överensstämmelse med bankoutskottets hemställan (BaU 1968: 9) beslutat i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att byggnadsstyrelsen får i uppdrag att projektera en planerad förvaltningsbyggnad i kvarteret Garnisonen i Stockholm på sådant sätt att riksdagen och riksdagsbiblioteket kan erhålla provisoriska lokaler där från 1971 års början. Detta riksdagens beslut var att betrakta som en beredskapsåtgärd i syfte att undvika att ett dröjsmål med projekteringen skulle kunna äventyra tillgången till provisoriska lokaler vid nämnda tidpunkt.

Genom remiss den 14 februari 1968 har bankoutskottet hemställt om styrelsens yttrande över ett av andra kammarens andre vice talman herr Cassel jämte ytterligare åtta riksdagsledamöter i skrivelse till utskottet den 9 februari 1968 framlagt förslag till provisoriska lokaler för riksdagen i ett för ändamålet ombyggt passagerarfartyg bl. a. det av Cunard Lines ägda »Caronia».

I förevarande skrivelse anmäler styrelsen för riksdagens förvaltningskontor frågan om provisoriska lokaler för riksdagen inklusive riksdagsbiblioteket fr. o. m. år 1971 efter en enkammarreform för slutligt beslut. Skrivelsen innefattar även ett besvarande av bankoutskottets remiss.

Behov av provisoriska lokaler för riksdagen kan enligt byggnadsstyrelsens nyligen publicerade betänkande »Riksdagens hus» beräknas föreligga under minst sju år, om riksdagen beslutar om- eller nybyggnad på Helgeandsholmen, och under minst nio år, om riksdagen beslutar nybyggnad på Nedre Norrmalm, i båda fallen räknat från den 1 januari 1971.

I samråd med byggnadsstyrelsen har förvaltningskontoret utarbetat ett särskilt lokalprogram för provisorietiden. Det skiljer sig från det för ett permanent riksdagshus uppgjorda lokalprogrammet främst genom att lokalbehovet reducerats men innebär i förhållande till nuläget en väsentlig ökning av den disponibla rumsytan. För närvarande disponerar riksdagen en rumsyta av ca 13 500 m², varav ca 1 500 m² utanför riksdagshuset. Det »provisoriska» programmet upptar en rumsyta av ca 17 100 m² exklusive bilplatser och det »permanent» programmet en rumsyta av ca 26 000 m² exklusive parkering. Härvid har i det provisoriska programmet förutsetts att 290 ledamöter delar ca 150 rum.

I överensstämmelse med bankoutskottets i utlåtande 1968: 9 (s. 6) uttalade önskemål har även genomförbarheten av och kostnaderna för en lösning prövats innebärande att varje riksdagsledamot som så önskar kan få ett eget rum.

I skrivelse den 27 mars 1968 (*bilaga 1*) till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor har byggnadsstyrelsen anmält resultatet av undersökningen beträffande provisoriska lokaler för riksdagen. Skrivelsen åtföljes av tre bilagor, nämligen dels en sammanställning av programytor och rumsytor för riksdagens lokaler vid provisorisk förläggning till kv. Garnisonen respektive Sergels torg, dels en av byggnadsstyrelsens konsult, professor Sven Silow, utförd sammanfattande bedömning från funktionell synpunkt av nyssnämnda två provisoriealternativ samt alternativet Caronia, dels en av två studerande vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet den 20 och 21 mars 1968 genomförd undersökning av restiden med bil mellan kanslihuset och kvarteret Garnisonen. Det provisoriska lokalprogrammet har i grova drag tidigare redovisats för riksdagen (BaU 1968: 9 s. 10—11) och ett par av bilagorna har sammanfattningsvis kommenterats i byggnadsstyrelsens skrivelse. Bilagorna torde därför få överlämnas till riksdagens vederbörande utskott.

Såsom framgår av byggnadsstyrelsens skrivelse är följande alternativ till provisoriska lokaler teoretiskt aktuella beroende på vilket huvudalternativ för permanent förläggning riksdagen väljer:

Alt. 1 Ombyggnad på Helgeandsholmen	}	Kv. Garnisonen
Alt. 2 Nybyggnad » »		Sergels torg
		Caronia
Alt. 3 Nybyggnad på Nedre Norrmalm		Kv. Garnisonen
		Sergels torg
		Caronia
		Helgeandsholmen

Fartyget Caronia torde ej få anses som ett realistiskt alternativ, sedan representanter för vissa varv i samråd med sjöfartsstyrelsen vid en gemen-

sam uppskattning av ombyggnadskostnaderna kommit till ett belopp av storleken 60—80 milj. kr. Härtill kommer årskostnader, som med hänsyn till de uppskattade ombyggnadskostnaderna av byggnadsstyrelsen bedömts överstiga 10 milj. kr. Även av tidsskäl synes alternativet Caronia kunna uteslutas.

Alternativet Helgeandsholmen, som förutsätter att ett riksdagshus förläggs till Nedre Norrmalm, avser dels en eventuell ombyggnad och utökning av andra kammarens plenisal, dels en eventuell provisorisk byggnad för plenisal m. m. på Riksplan.

Eftersom lokalprogrammet upptar ca 17 000 m² rumsyta medan det nuvarande riksdagshuset rymmer endast ca 12 000 m², kan programmet uppenbarligen ej tillgodoses i förstnämnda fall. Härtill kommer kostsamma och för riksdagsarbetet störande byggnadsarbeten under den tid av 1½ år före den 1 januari 1971, varunder andra kammaren måste förläggas till annan plats.

Även tanken på en provisorisk byggnad på Riksplan anser sig förvaltningskontorets styrelse böra avvisa, av skäl, för vilka byggnadsstyrelsen redogjort i sin skrivelse. Härutöver vill förvaltningskontorets styrelse erinra om vad styrelsen i sin inledningsvis nämnda skrivelse till riksdagen denna dag i lokalfrågorna på längre sikt föreslagit, nämligen att riksdagens beslut om permanent lokalisering skall föregås av ytterligare utredning och av en arkitektävling. Ett beslut i förlägningsfrågan kan vid bifall till detta förslag väntas först under år 1969. Erforderlig projekterings- och byggnadstid för en provisorisk byggnad på Riksplan har av byggnadsstyrelsen beräknats till ca 2½ år. d. v. s. projektering bör påbörjas omkring den 1 juli 1968. En provisorisk byggnad på Riksplan bör ej projekteras när beslutet i huvudfrågan nu föreslås uppskjutet i avvaktan på ytterligare utredning och arkitektävling.

Under sådana förhållanden återstår att väga alt. Garnisonen mot alt. Sergels torg. Båda dessa alternativ ger riksdagen möjlighet till fritt val mellan huvudalternativen till riksdagens permanenta förläggning.

Efter den bearbetning av Sergelstorg-alternativet som skett, sedan det första förslaget presenterades för styrelsen i december 1967, synes intet av alternativen vara det andra klart överlägset från funktionell synpunkt. Till detta resultat har även den av byggnadsstyrelsen anlitade konsulten, professor Sven Silow, kommit vid sin värdering, till vilken byggnadsstyrelsen ansluter sig. Dock föreligger vid Sergels torg ett underskott i rumsytor för andra ändamål än ledamotsrum, vilket tyder på att vissa programmerade funktioner blivit lidande.

En betydande skillnad föreligger mellan alternativen i kostnadshänseende. Byggnadsstyrelsen har granskat de produktions-, mark- och årskostnader som Stockholms stads fastighetskontor i en den 11 mars 1968 dagtecknad, till förvaltningskontoret ingiven promemoria beräknat för riksdagens lokaler vid Sergels torg och har i princip ingen erinran mot beräkningarna.

Som framgår av byggnadsstyrelsens skrivelse uppgår årskostnaderna för riksdagen i respektive alternativ, beroende på om ledamöternas arbetsrum (för andra än talmän, utskottsordförande m. fl.) beräknas normalt för två personer eller om varje ledamot skall ha eget arbetsrum, till följande belopp.

	Garnisonen		Sergels torg	
Antal ledamotsrum	150	290	150	290
Yta per ledamotsrum	15 m ²	10 m ²	20 m ²	20 m ²
Årskostnad exkl. 300 bilplatser	4.48 Mkr	4.61 Mkr	6.74 Mkr	7.71 Mkr
Årskostnad inkl. 300 bilplatser	5.00 Mkr	5.13 Mkr	7.53 Mkr	8.50 Mkr

I det reviderade lokalprogrammet för ett om- eller nybyggt permanent riksdagshus upptar ett normalt arbetsrum för ledamot en yta av 12 m². Här- till kommer 20 mottagnings- och delegationsrum om vardera 20 m² samt ca 15 konferensrum.

Eftersom ledamotsrummen vid Sergels torg är bundna av de tekniska för- utsättningarna i den blivande hotellbyggnaden, innefattar detta alternativ genomgående ledamotsrum om 20 m², vilket är 5 m² mer än det provisoriska lokalprogrammet för tvåmansrum förutsätter. I Garnisonen motsvarar två- mansrummens storlek den för provisoriet programmerade ytan, medan den- na ansetts kunna reduceras till 10 m², om varje ledamot skall ha eget arbets- rum även i provisoriet.

En annan omständighet som förtjänar anmärkas vid en kostnadsjäm- förelse är att kostnaden för 300 bilplatser vid Sergels torg av byggnadssty- relsen beräknats på basis av vad staden upplyst om nuvarande kostnader för parkeringsplatser i Hötorgsgaraget. Dessa uppgår till 220 kr/mån. vid dygnsparkering. Med tillämpning härav beräknas kostnaden för 300 års- platser vid Sergels torg till 0.79 Mkr/år mot 0.52 Mkr/år i Garnisonen.

Enligt styrelsens mening bör såväl de beräknade kostnaderna för bilplat- ser som vissa andra kostnader för riksdagens lokaler vid Sergels torg be- traktas som högst-belopp, inom vilka styrelsen förutsätter att justeringar kan ske t. ex. med hänsyn till om någon service skall vara förenad med bil- platserna. För riksdagens ställningstagande i förläggningsfrågan under pro- visorietiden torde det dock ej vara nödvändigt att avvakta utgången av fort- satta överläggningar mellan förvaltningskontoret och staden i kostnads- frågan.

Vad angår genomförandeplanerna har alternativet Garnisonen tidigare präglats av en högre grad av säkerhet än Sergelstorg-alternativet, vilket i och för sig är förklarligt med hänsyn till att projekteringen av förvaltningsbygg- naden i kv. Garnisonen pågått sedan 1965. Enligt en den 23 februari 1968 till förvaltningskontoret ingiven promemoria beträffande tidplan för genom- förande samt upphandlingsförfarande i Sergelstorg-alternativet, upprättad av Bygglédare AB, har staden emellertid underställt sex större byggnadsentre-

prenörföretag med erfarenhet från innerstadsbebyggelse tidplanen jämte ritningsmaterial för yttrande. Samtliga tillfrågade entreprenörer har vitsordat planens genomförbarhet. Inflyttning beräknas enligt promemorian kunna starta under oktober 1970. Det kan tilläggas att staden redan börjat schaktningen för riksdagens provisoriska lokaler vid Sergels torg. Vidare har Kungl. Maj:t genom beslut den 15 mars 1968 beviljat staden befrielse från investeringsavgift till en kostnad av högst 800 000 kronor avseende den byggnad i kv. Hägern Mindre vid Drottninggatans västra sida som, utan att nyttjas av riksdagen, måste uppföras för att den underjordiska försörjningen till de provisoriska riksdagslokalerna skall kunna ordnas.

Styrelsen anser att staden förebragt tillräcklig bevisning för att tidplanen, såvitt ankommer på entreprenörföretag, skall kunna genomföras.

För att Sergelstorg-projektet för riksdagen skall kunna genomföras har staden förutsatt en effektiv samverkan mellan staden, byggnadsstyrelsen och riksdagens förvaltningskontor samt en väl planlagd och snabbt löpande administrativ behandling av det omfattande beslutskomplexet inom alla instanser. Vad angår behandlingen av erforderliga expropriationsfrågor har chefen för fastighetskontorets saneringsavdelning upplyst att frivilliga uppgörelser träffats i sådan omfattning att åtkomsten av äganderätter är slutförd. Av nyttjanderätter återstår enligt uppgift så få att genomförandet av Sergelstorg-projektet av staden anses tryggt. I fråga om igångsättningstillstånd har ansökan ingetts till arbetsmarknadsverket och beviljats i det först aktuella fallet, avseende kvarteret Hägern Mindre. Vad gäller såväl återstående igångsättningstillstånd som byggnadskreditiv och lånemedgivanden torde få förutsättas att tillstånd och medgivanden lämnas och kreditiv ställs till förfogande, om riksdagen beslutar lösa sina lokalproblem under provisorietiden med antagande av stadens erbjudande.

Sammanfattningsvis finner styrelsen i fråga om genomförandet av Sergelstorg-alternativet att Stockholms stad, vars intresse av att få riksdagen provisoriskt förlagd till Sergels torg är uppenbart, förmått visa att alternativet med så stor grad av sannolikhet kan realiseras inom erforderlig tid före den 1 januari 1971 att styrelsen för sin del ej längre hyser några betänkligheter mot alternativet ur denna aspekt. Ej heller anser styrelsen de brister i funktionellt hänseende som kan föreligga vara större än att de kan avhjälpas under den fortsatta projekteringen.

Däremot kvarstår skillnaden i årskostnader mellan Sergelstorg-alternativet och Garnisonen-alternativet, enligt byggnadsstyrelsens beräkningar 2.26 Mkr/år i 150-rumsalternativet och 3.10 Mkr/år i 290-rumsalternativet, exklusive bilplatser. Inbegripes de senare motsvarar skillnaden 2.53 Mkr/år i det mindre och 3.37 Mkr/år i det större rumsalternativet. Även om fortsatta överläggningar med staden kan leda till lösningar som minskar årskostnaderna i Sergelstorg-alternativet, blir kostnadsskillnaden betydande. Mot denna bör emellertid vägas Sergels torgs mera centrala läge, där den spårbundna

kollektiva trafiken redan nu har sin knutpunkt och varifrån gångavståndet till Mynttorget är ca 600 meter och till Centralstationen ca 300 meter. I förhållande till Garnisonens läge på Östermalm innebär dessa korta avstånd inte bara ökad bekvämlighet för flertalet av riksdagens ledamöter och för regeringens ledamöter, tjänstemän i departement och centrala verk, pressens företrädare, åhörare och övriga talrika besökare i riksdagens hus från när och fjärran utan även inbesparad tid och minskade resekostnader. Den trafikundersökning på sträckan Kanslihuset—Garnisonen som byggnadsstyrelsen låtit genomföra förmår ej vederlägga det sagda. Trafikbelastningen inom denna del av staden torde komma att bli svårare. Styrelsen, som inte förbisett alternativet Garnisonens obestriddiga funktionella och övriga för tjänster, anser sig trots merkostnaden böra förorda alternativet Sergels torg.

Hemställen

Åberopande det anförda hemställer styrelsen för riksdagens förvaltningskontor

att riksdagen vid bifall till prop. 1968: 27 om ändringar i regeringsformen m. m. med antagande av Stockholms stads erbjudande måtte besluta, att riksdagen under en övergångstid från och med den 1 januari 1971 skall vara förlagd till av staden erbjudna lokaler vid Sergels torg intill dess riksdagen kan inflytta i om- och/eller nybyggt riksdagshus.

I handläggningen av detta ärende har deltagit, förutom undertecknad ordförande, vice ordföranden Andersson, herrar Wärnberg, Augustsson och Sterne, fru Kristensson samt herr Martinsson.

Mot styrelsens ovannämnda beslut har anförts *reservation* av herr ordföranden och herr vice ordföranden, som gemensamt anført följande (*bilaga 2*).

Särskilt yttrande har avgivits av herr Wärnberg (*bilaga 3*).

Stockholm den 3 april 1968

RIKSDAGENS FÖRVALTNINGSKONTOR

På styrelsens vägnar:

SIGURD LINDHOLM

/Sture Lannefjord

KUNGL BYGGNADSSTYRELSEN

Styrelsen för riksdagens förvaltningskontor

Riksdagshusutredningen, provisoriska lokaler för riksdagen

Med skrivelse den 25 mars 1968 överlämnade byggnadsstyrelsen sin tryckta utredning »Riksdagens hus. Från två- till enkammarssystem». I betänkandet redovisades utredningen betr riksdagens framtida förläggning i permanenta lokaler. I enlighet med utredningsuppdraget har även frågan om provisoriska lokaler för riksdagen behandlats inom utredningens ram. I denna fråga får byggnadsstyrelsen nu anföra följande.

Förutsättningar

Som byggnadsstyrelsen redovisat i sitt betänkande angående de permanenta lokalerna kan sådana tidigast tas i bruk vid årsskiftet 1977/78. På grund av enkammarreformen måste en provisorisk plenisal rymmande 350 ledamöter vara disponibel från den 1 januari 1971. Från samma tidpunkt måste även finnas lokaler för det tillkommande fjärde lagutskottet. Härtill kommer att riksdagen sedan länge besväras av svår lokalbrist trots att en del lokaler erhållits i kv Rosenbad. Erfarenheten visar att en lokalsplittring med vissa funktioner förlagda utanför Helgeandsholmen innebär att riksdagsarbetet avsevärt försvåras.

På grundval av utredningen ang riksdagens byggnadsfråga finner byggnadsstyrelsen det ofrånkomligt att provisoriska lokaler för samtliga riksdagens enheter kommer att behövas utanför Helgeandsholmen om riksdagens permanenta lokaler även i framtiden skall vara förlagda dit. Detta gäller självklart vid ett val av alternativ 2, nybyggnad på Helgeandsholmen, men även vid ett val av alternativ 1, ombyggnad av nuvarande riksdagshus, blir fråga om byggnadsarbeten av sådan omfattning att något riksdagsarbete då inte kan försiggå samtidigt. Provisorietiden för dessa alternativ beräknas till 7 år.

Om riksdagen däremot fattar beslut om en framtida förläggning i enlighet med alternativ 3, nybyggnad på Nedre Norrmalm, blir förutsättningarna — åtminstone teoretiskt — något annorlunda. Då är de nuvarande lokalerna fortfarande disponibla under den tid det nya riksdagshuset uppföres. Problemet blir då att genom provisoriska om- eller tillbyggnader erhålla erforderliga lokaler. Provisorietiden beräknas i detta fall bli ca 9 år.

I samråd med byggnadsstyrelsen har förvaltningskontoret utarbetat ett lokalprogram avseende riksdagens lokalbehov under provisorietiden. Programmet, som förutsätter en avsevärd reduktion av lokalbehovet i förhållande till vad som anges i programmet för de permanenta lokalerna, innebär dock en väsentlig ökning jämfört med vad riksdagen f n disponerar. Bl a räknar man med egna arbetsrum för statsråd, talmän, utskotts- och gruppordförande m fl. I övrigt är beräknade 150 arbetsrum vart och ett avsett för

två ledamöter. Förvaltningskontoret har begärt att byggnadsstyrelsen även skall undersöka möjligheterna att tillgodose ett alternativt program med 290 enskilda ledamotsrum. I det förra fallet har ytan för ledamotsrummen satts till 15 m². I det senare fallet förutsätter byggnadsstyrelsen att ytan per rum kan minskas till 10 m². I den permanenta lösningen har ledamotsrummens storlek fixerats till 12 m² och kompletterats med 20 delegationsrum à 20 m². Också programmet för provisoriet räknar med sådana delegationsrum.

Den programmerade ytan för provisoriska lokaler för riksdagen och riksdagsbiblioteket uppgår till ca 17 100 m² resp till ca 17 800 m² vid alternativet med 290 enskilda ledamotsrum. Härtill kommer behovet av ca 300 biluppställningsplatser med en programyta om ca 7 500 m² för ledamöter, tjänstemän och besökande. Lokalprogrammet redovisas i bil 1*.

För att riksdagen skall kunna arbeta på ett tillfredsställande sätt förutsättes med hänsyn till provisorietidens längd att lokalerna får en samlad förläggning. Byggnadsstyrelsen utgår från att i princip samma funktionskrav som styrelsen redovisat betr de permanenta lokalerna ställes på de provisoriska beträffande deras utformning och standard, inre och yttre samband etc.

Alternativa förslag till provisoriska lokaler

De ovan redovisade lokalkraven innebär att provisoriealternativ som endast tillgodoser behovet av större plenisal eller annan begränsad del av programmet inte kan komma ifråga. Den tidigt väckta tanken att använda rikssalen i slottet som plenisal är därför inte längre aktuell. Endast följande alternativ har i samråd med förvaltningskontoret funnits böra närmare utredas, nämligen en förläggning till kv Garnisonen, till Sergels torg eller till passagerarfartyget »Caronia». Byggnadsstyrelsen redovisar även under vilka förutsättningar det nuvarande riksdagshuset kan användas som provisorium för riksdagen.

Kv Garnisonen

Byggnadsstyrelsen planerar att i kv Garnisonen på Östermalm uppföra ett generellt kontorshus för statlig förvaltning. På Kungl Maj:ts uppdrag pågår projektering av byggnaden. Något beslut är ännu inte fattat om vilka verksamheter som skall beredas plats där. Inom ramen för dels denna utredning, dels projekteringsuppdraget för förvaltningsbyggnaden, har utretts möjligheterna att tillgodose riksdagens lokalbehov i kv Garnisonen. Styrelsen har därvid konstaterat att lokalprogrammet kan inrymmas på ett kvantitativt och kvalitativt tillfredsställande sätt. Genom viss omläggning och forcering av tidsprogrammet räknar byggnadsstyrelsen med att riksdagen skall kunna inflytta under hösten 1970 så att den nya enkammarriksdagen skall kunna börja sin verksamhet där i januari 1971. En förutsättning är att byggnadsarbetena kan påbörjas under försommaren 1968.

I särskilda skrivelser till styrelsen för riksdagens förvaltningskontor har byggnadsstyrelsen anmält frågan om projektering av kv Garnisonen med provisoriska lokaler för riksdagen, varvid som bilagor överlämnats ritningar och beskrivningar av projektet. Riksdagen har nyligen beslutat att i skrivelse till Kungl Maj:t hemställa att projekteringen av kv Garnisonen skulle ske på sådant sätt att riksdagen, om den så önskade, skulle erhålla provisoriska

* Här utesluten

lokaler där. I skrivelse till Kungl Maj:t den 29 januari 1968 har byggnadsstyrelsen redovisat projektet samt hemställt om uppdrag och anvisande av medel för påbörjande av byggnadsarbetena. Enligt uppgift från finansdepartementet kommer byggnadsärendet att i dagarna överlämnas till riksdagen.

Hela nybyggnaden i kv Garnisonen omfattar 140 000 m² totalyta och 97 500 m² rumsyta. Byggnadsstyrelsen har beräknat att produktionskostnaden uppgår till ca 177 milj kr enligt prisläget 1:a kvartalet 1968.

Riksdagens lokalandel exklusive bilplatser omfattar ca 29 000 m² totalyta. Motsvarande rumsyta är ca 17 800 m². Härtill kommer för 300 bilplatser 10 000 m² totalyta, vilket motsvarar 8 000 m² rumsyta. För att tillgodose önskemålet att ge varje ledamot eget arbetsrum erfordras ytterligare 140 rum. Genom att ytan per rum förutsatts kunna minska till 10 m² begränsas ytökningen till 700 m² rumsyta.

Produktionskostnaden för riksdagens lokaler exklusive biplatser beräknas till ca 44,7 milj kr vari ingår 2 milj kr för extrakostnader för evakuering och anskaffande av ersättningslokaler för vissa verksamheter som måste flytta tidigare än som ursprungligen avsetts. Kostnaden för plenisalen och vissa merkostnader betingade av riksdagens programkrav ingår med ca 3 milj kr. Vid det större programalternativet med 290 ledamotsrum blir produktionskostnaden 45,9 milj kr. Härtill kommer 6,3 milj kr för riksdagens bilplatser varför den totala produktionskostnaden blir 51,0 respektive 52,2 milj kr.

Markkostnaden i kv Garnisonen beräknas vara 350 kr/m² totalyta över mark och 50 kr/m² totalyta i övre källarvåningen. Riksdagens lokaler belastas därmed med en markkostnad om ca 9,1 milj kr respektive 9,5 milj kr vid alternativet med 290 ledamotsrum. Marken ägs av kronan.

Byggnadsstyrelsen har beräknat årskostnaderna för riksdagens lokaler i kv Garnisonen med utgångspunkt från samma beräkningsgrunder som staden angivit betr Sergels torg. De årliga drifts- och underhållskostnaderna har satts till 1,5 % av produktionskostnaden och provisorietiden har antagits vara 10 år. Årskostnaden blir då 4,48 milj kr. Beräkningen utgår från att lokalerna efter riksdagens avflyttning skall återställas i ursprungligen avsett skick varvid bl a har förutsatts att plenisalen rivs. Det kan dock komma att visa sig lämpligt att efter riksdagens avflyttning använda plenisalen för andra ändamål. Vid en tillämpning av det större programalternativet med 290 enskilda ledamotsrum ökas årskostnaden med 0,13 milj kr till 4,61 milj kr. Härtill kommer årskostnaderna för bilplatserna som beräknas till 0,52 milj kr. Total årskostnad blir således 5,0 resp 5,13 milj kr. I den sålunda redovisade totala årskostnaden ingår ränta på markkostnaden med 0,55 milj kr.

Beträffande alternativets funktionsegenskaper hänvisas till den jämförelse som gjorts med Sergelstorgsalternativet (bil 2)*. För överskådlighetens skull används där samma metod och betygsgrader som betr det permanenta riksdagshuset (byggnadsstyrelsens utredning sid 61), dock har vid sammanvägda värderingen faktorerna getts annan vikt med hänsyn till alternativens egenskaper av provisorier. Jämförelsen har gjorts av byggnadsstyrelsens konsult, professor Sven Silow, som i övrigt inte haft någon annan befattning med provisorierna än vissa utredningar betr fartygsalternativet »Caronia». Byggnadsstyrelsen ansluter sig till denna värdering.

För att kunna bedöma den viktiga del av de yttre sambandsförhållandena som avser sambanden med statsdepartementen har en särskild undersök-

* Här utesluten

ning utförts ang restiden med bil mellan kanslihuset och kv Garnisonen. Avståndet är ca 3 km. Undersökningen, som utförts av två studerande vid sociologiska institutionen vid Stockholms universitet onsdagen den 20 och torsdagen den 21 mars 1968, visar att restiden i båda riktningarna är ca 7 minuter med mycket små variationer under olika tider på dagen med undantag för tiden mellan 16.30 och 17.30 då restiden från kv Garnisonen till kanslihuset ökade till maximalt 20—25 minuter omkring kl 17.00. I den andra riktningen var restiden även under rusningstid oförändrat ca 7 minuter (bilaga 3)*. Dessa restider, liksom avstånd till allmänna kommunikationer, är invägda i den funktionella bedömningen enligt bil 2.

Sergels torg

Stockholms stad har framlagt förslag om att riksdagens provisoriska lokaler skall förläggas till stadens planerade kultur- och teaterbyggnader vid Sergels torg samt till ett planerat hotell i samma kvarter. Staden har till förvaltningskontoret överlämnat ritningar, beskrivningar, tidplaner och kostnadsberäkningar för projektet.

Vid Sergels torg skulle riksdagen disponera kulturhusets västra del, i vilken skulle inrymmas, förutom huvudentré i Drottninggatans plan, restaurang om ca 600 m² i våningen över entréhallen samt huvuddelen av utskottens sessionssalar fördelade på två våningar.

De enskilda ledamotsrummen är förlagda till fyra våningar i hotelldelen.

Med undantag för butiker i bottenvåningen och en teater i källarvåningen upptas teaterbyggnaden av riksdagens övriga lokaler grupperade kring plenisalen, som upptar större delen av den blivande egentliga teaterdelen.

Projektet som helhet omfattar liksom kv Garnisonen betydande lokalytor utöver riksdagens behov.

Riksdagens lokalandel exklusive bilplatser omfattar ca 37 000 m² totalyta. Motsvarande rumsyta är ca 18 000 m². Härtill kommer yta för bilplatser, som dock inte är preciserade i stadens förslag. Den sammanlagda rumsytan exklusive bilplatser överensstämmer i stort med vad som åtgår i kv Garnisonen för att tillgodose lokalprogrammet. Ledamotsrummen i hotelldelen är emellertid ca 20 m² mot i lokalprogrammet begärda 15 m² varför här uppstår en överyta på 750 m². För riksdagens övriga lokaler har konstaterats ett underskott i rumsytor, vilket innebär att alla de i lokalprogrammet angivna funktionerna inte är helt tillgodosedda. Byggnadsstyrelsen kan inte på nuvarande stadium bedöma huruvida dessa brister kan avhjälpas inom angivna rums- och totalytor.

För att tillgodose ett önskemål att ge varje ledamot eget arbetsrum erfordras ytterligare 140 rum. Ytan per rum i hotellet är bunden till 20 m² då rumsbredden inte medger en uppdelning av rummen. Den sammanlagda rumsytan för ledamotsrummen ökas därför med 2 800 m².

Den totala kostnaden för stadens projekt som, förutom kulturhusets västra del, teaterbyggnaden och hotellet, även omfattar kulturhusets östra del och nybyggnad i kv Hägern Mindre uppgår till ca 235 milj kr. Nybyggnaden i kv Hägern Mindre har beräknats kosta ca 35 milj kr. Staden anger att denna nybyggnad måste uppföras för att den underjordiska försörjningen till de provisoriska riksdagslokalerna skall kunna ordnas. Investeringarna i de byggnader där riksdagen skall inrymmas, d v s kulturhusets västra del, teaterbyggnaden och hotellet, uppgår tillsammans till 165 milj kr.

Byggnadsstyrelsen har granskat de produktions-, mark- och årskostnader

* Här utesluten

som staden beräknat för riksdagens lokaler. Styrelsen har i princip ingen erinran mot beräkningarna. Storleken av evakuerings- och expropriationskostnader och deras avskrivning har inte särskilt angivits.

Produktionskostnaden för riksdagens lokaler motsvarande programmet men exkl parkeringsplatser är 71 milj kr. Motsvarande markkostnad är 12,2 milj kr. Produktionskostnaden för ytterligare 140 ledamotsrum är 9,7 milj kr och häremot svarande markkostnad är 2,8 milj kr. Produktionskostnaden för de 300 bilplatser som enligt programmet erfordras för riksdagen har inte angivits av staden men med samma kostnad som byggnadsstyrelsen räknar med i kv Garnisonen. 21 000: — kr/plats, skulle kostnaden bli ca 6,3 milj kr.

Den totala produktionskostnaden för tillgodoseende av programmet blir således 77,3 resp 87,0 milj kr med 290 ledamotsrum (mot 51,0 resp 52,3 milj kr i kv Garnisonen).

Årskostnaden beräknas till 6,74 milj kr exkl bilplatser vid ett antal ledamotsrum av 150. Om antalet ledamotsrum ökas till 290 tillkommer 0,97 milj kr, varvid den sammanlagda årskostnaden blir 7,71 milj kr. Härtill kommer årskostnaderna för bilplatserna, som med av staden angiven månadshyra om 220 kr/plats blir 0,79 milj kr. Total årskostnad blir således 7,53 resp 8,50 milj kr (mot 5,0 resp 5,13 milj kr i kv Garnisonen).

Beträffande alternativets funktionsegenskaper hänvisas till den jämförelse som gjorts med alternativet i kv Garnisonen (bil 2).

Avståndet från Sergels torg till kanslihuset är ca 600 m och gångtiden ca 7 min. De relativt goda sambandsförhållandena med statsdepartementen liksom närheten till kollektiva kommunikationsmedel har invägs i den funktionella bedömningen. I den mån förflyttningen av statsdepartementen norr om Strömmen kommer till stånd förbättras dessa förhållanden ytterligare.

Byggnadsstyrelsen har vid granskningen av stadens förslag funnit att det i många avseenden är förtjänstfullt utformat. Det har dock inte ännu samma grad av genomarbetning som ritningsunderlaget för kv Garnisonen. Detta innebär att de angivna ytorna och kostnaderna inte har samma säkerhetsgrad som för kv Garnisonen men också att vissa brister beträffande funktionsegenskaperna måhända kan bortarbetas vid fortsatt projektering. Vid den funktionella bedömningen har styrelsen i första hand fäst avseende vid sådana egenskaper som är beroende av den allmänna planuppläggnings eller bundna av det valda stomsystemet. Vidare har förekommande överytter, t ex i ledamotsrum ej invägs som kvalitetshöjande vid bedömningen. De är konsekvenser av förutsättningarna. Motsvarande ytor skulle även, om man så önskar, kunna erhållas i kv. Garnisonen.

Den tid som står till buds fram till december 1970 för genomförande av bebyggelsen vid Sergels torg är utomordentligt kort och ställer speciella krav inte bara på planering och produktion utan även på former för beslutsfattande. De genomförandeplaner och planer för upphandling och produktion som staden redovisat förutsätter att bebyggelsen för riksdagens lokaler blir färdig till den 1 januari 1971. Byggnadsstyrelsen vill erinra om att till stadens planer är knutna vissa villkor angående expropriations- och lånetillstånd, prioriterad behandling av stadsplaner samt igångsättningsstillstånd.

S/S »Caronia»

I skrivelse den 23 februari 1968 hemställde riksdagens förvaltningskontor om byggnadsstyrelsens medverkan vid en utredning angående möjligheten

att utnyttja passagerarefartyget »Caronia» som provisoriska lokaler för riksdagen. Frågan hade väckts genom en till bankoutskottet ingiven skrivelse den 9 februari 1968 av andra kammarens andre vice talman herr Cassel jämte ytterligare åtta riksdagsledamöter.

Fartyget, som sedan november förra året ligger upplagt i Southampton, har inspekterats av representanter för förvaltningskontoret, sjöfartsstyrelsen och byggnadsstyrelsen samt av konsulter anlitade av byggnadsstyrelsen.

»Caronia» ägs av Cunard Lines. Fartyget som är byggt 1948 är 218 m långt, 28 m brett, har 9 däck och ett displacement av 34 000 ton, djupgående 9,6 m. Hon tar 550 passagerare och har utrymme för en besättning av samma storlek. Priset för fartyget uppges till cirka 15 milj kr. Skrotvärdet efter 10 års användning bedöms till cirka 5 milj kr.

Vid inspektionen och överläggningar i samband därmed konstaterades bl a följande:

1. Övervägande del av inredningen är av trä, varför fartyget inte uppfyller nu gällande krav för passagerartrafik över Atlanten. Vid ev ombyggnad för riksdagens räkning måste frågan om brandsäkerhet och brandbevakning ägnas särskild uppmärksamhet.
2. Ljudisoleri mellan hytterna är otillfredsställande och kräver åtgärder.
3. Värmeisolering av skrovet bedöms nödvändig. Fönster och ventiler bör förses med dubbla glas eller innanfönster.
4. Installationer för el består av både lik- och växelström. De torde inte uppfylla i vårt land gällande bestämmelser. Övriga installationer kan kräva omfattande åtgärder på grund av ålder och korrosion.
5. Utrustning och inredning i kök måste helt förnyas.
6. Ytskikt (golv, väggar, tak) är ej i bästa skick. Däcksbeläggning av trä medför höga underhållskostnader.

På grundval av lokalprogrammet för riksdagens provisoriska lokaler har undersökts möjligheten att tillgodose lokal- och sambandskraven samt omfattningen av erforderliga ombyggnadsarbeten. På grund av den knappa tid som stått till buds är dessa undersökningar preliminära och har endast översiktlig karaktär. Undersökningen visar att lokalprogrammet kan inrymmas i fartyget. Dock torde vissa påbyggnader erfordras för att man skall erhålla lämpliga utskottslokaler. Ur funktionssynpunkt ger fartyget efter ombyggnad knappt godtagbara lokaler men goda lokalsamband.

I samråd med sjöfartsstyrelsen och representanter för Götaverken och Eriksbergs varv har för kostnadsberäkningen valts en metod, som kortfattat beskriven innebär att fartygets huvudkomponenter, skrov, installation, inredning etc behandlats var för sig. För var och en av komponenterna har bedömts i vilken utsträckning åtgärder skulle behöva vidtagas. På grundval härav har de nämnda varven gjort en gemensam uppskattning av kostnaden för ombyggnad av fartyget och kommit till ett belopp av storleksordningen 60 till 80 milj kronor.

Till ombyggnadskostnaden skall läggas dels kostnaden för förvärv av fartyget minskad med skrotvärdet, dels övriga kostnader för transport, anslutningar till land, parkeringsplatser etc. Större delen av dessa kostnader måste man räkna med skall avskrivs under provisorietiden. Härtill kommer att kostnaderna för drift- och underhåll blir betydligt högre än motsvarande kostnader för en byggnad. Styrelsen bedömer att de årliga kostnaderna för fartyget med de uppskattade ombyggnadskostnaderna överstiger 10 milj kr.

För att årskostnaden för fartygsalternativet skall komma i paritet med årskostnaden för riksdagens lokaler i kv Garnisonen torde ombyggnadskostnaden inte få överstiga ca 15 milj kr.

En sådan reduktion bedöms som utesluten även om man avsevärt skulle sänka kraven betr funktion och standard.

Tiden för ombyggnadsarbetena beräknas till cirka 20 månader, vartill kommer erforderlig tid för planering och projektering. Den till buds stående tiden synes därför inte vara tillräcklig.

Byggnadsstyrelsen har inte närmare undersökt var fartyget skulle kunna förläggas. De lägen som varit på tal och från vilka den funktionella bedömningen utgår, Stadsgården resp Kastellholmen, innebär inga nämnvärda fördelar beträffande samband med statsdepartementen och övriga yttre samband jämfört med t ex kv Garnisonen.

Helgeandsholmen

Som tidigare nämnts är en förutsättning för att det nuvarande riksdagshuset skall kunna användas under tiden för nybyggnad av permanenta lokaler att dessa förläggs till Nedre Norrmalm. Byggnadsstyrelsen har konstaterat att det av förvaltningskontoret uppställda lokalprogrammet för de provisoriska lokalerna ej kan tillgodoses inom de lokaler riksdagen f n förfogar över. Riksdagshuset rymmer cirka 12 000 m² rumsyta medan lokalprogrammet upptar cirka 17 000 m². Lokalutformningen är starkt bunden av byggnadens mått och konstruktion varför ett rationellt utnyttjande försvåras. Åtgången av rumsytan kan därför antas väsentligt överstiga programytan. Tillräckliga ytor kan inte erhållas genom provisoriska om- eller tillbyggnader. Det har därför inte ingått i utredningsuppdraget att göra noggrannare undersökningar hur det nuvarande riksdagshuset skulle kunna utnyttjas under provisorietiden. Byggnadsstyrelsen vill dock i korthet redovisa vad ett sådant val skulle innebära.

En ombyggnad och utökning av andra kammarens plenisal så att den rymmer 350 ledamöter förutsätter att ersättningslokaler för kammaren måste finnas under byggnadstiden, som kan beräknas till minst 1½ år på grund av de omfattande åtgärder som krävs. Den nya kammarens plenisal är av den storleksordningen att man måste räkna med ett fullständigt utrivande av gårdsbebyggelsen och utförande av helt ny byggnad som fyller hela gårdens volym. Arbetena blir kostsamma och framförallt störande för det samtidigt pågående riksdagsarbetet. Denna senare faktor gör att tidsberäkningen är osäker.

En mera realistisk lösning vore att på Riksplan uppföra en provisorisk byggnad innehållande förutom plenisalen erforderliga utrymmen för allmänhet, press, radio etc samt talmän och delar av kammarkansliet. Det är endast med stor tveksamhet byggnadsstyrelsen kan förordna en sådan lösning på grund av det stadsbildsmässigt känsliga läget. Det måste förutsättas att byggnadens volym med hänsyn till stadsbilden hålls så liten som möjligt. Kostnaden för en provisorisk tillbyggnad bedöms bli av storleksordningen 8 milj kr. Erforderlig projekterings- och byggnadstid är cirka 2½ år. Byggnaden kan beräknas ge ett tillskott av cirka 2 000 m² rumsyta.

Genom denna lösning friställs bl a nuvarande plenisar, som efter provisorisk ombyggnad skulle kunna ge visst lokaltillskott för sammanträdes- eller arbetsrum. Alternativt skulle plenisalarna kunna användas av riksdags-

biblioteket och andra riksdagens serviceorgan och dessas nuvarande lokaler ändras till ledamotsrum o dyl. En nominell brist om ca 3 000 m² rumsyta kvarstår dock fortfarande.

Om riksbankens planerade förflyttning till Brunkebergstorg fullföljs skulle senare ytterligare tillskott om ca 4 000 m² för riksdagen användbara lokaler erhållas i det nuvarande riksbankshuset. Enligt gällande planer kan en nybyggnad för riksbanken vara färdig vid årsskiftet 1972/73. Därigenom skulle vid denna tidpunkt föreligga ett nominellt överskott av cirka 1 000 m² rumsyta. Enligt styrelsens bedömning är det trots detta sannolikt att vissa eftergifter måste göras i programkraven på grund av svårigheten att rationellt utnyttja riksbankens lokaler för det nya ändamålet.

Någon beräkning av årskostnaden för detta alternativ har inte gjorts då omfattningen av ombyggnadsarbetena inte utretts. Under förutsättning att dessa blir av måttlig omfattning d v s 5—10 milj kr och att de nuvarande byggnadernas värde betraktas som avskrivet bedömer byggnadsstyrelsen att årskostnaden blir av storleksordningen 2,5 milj kr resp 4 milj kr om för full jämförbarhet även ränta räknas på markvärdet, som är antaget till 25 milj kr.

Den genomförda grundundersökningen visar att hållfastheten i träpålarna är starkt reducerad. Man vet inte med vilken hastighet angreppen fortsätter. En noggrann kontinuerlig kontroll erfordras. Det kan inte helt uteslutas att viss grundförstärkning blir nödvändig under den närmaste tioårsperioden även om sannolikheten därför inte är stor.

Sammanfattning och förslag

Valet av provisorier beror av vilket alternativ för permanenta lokaler riksdagen väljer enligt följande:

Alt 1. Ombyggnad på Helgeandsholmen	Kv Garnisonen Sergels torg Caronia
Alt 2. Nybyggnad på Helgeandsholmen	Kv Garnisonen Sergels torg Caronia
Alt 3. Nybyggnad på Nedre Norrmalm	Kv Garnisonen Sergels torg Caronia Helgeands- holmen

Alternativ »Caronia» synes av kostnads- och tidsskäl kunna uteslutas. Samtliga övriga alternativ kräver beslut under vårriksdagen 1968 om de skall kunna realiserars inom de knappa tidsramar som står till buds. Nuvarande riksdagshus som provisorium kan komma ifråga endast om riksdagen är beredd att acceptera den lokalstandard som där efter närmare utredning visar sig kunna erhållas och att riksdagen våren 1968 fattar beslut om förläggning av de permanenta lokalerna till Nedre Norrmalm. Skulle beslutet bli förläggning av de permanenta lokalerna till Helgeandsholmen utesluts automatiskt — även i ombyggnadsfallet — detta provisoriealternativ. Upp-

skjuts ett definitivt beslut om de permanenta lokalerna för ytterligare utredning till nästa års riksdag innebär även detta att Helgeandsholmen som provisorisk förläggning utesluts. Beslutet om provisorier under vårriksdagen 1968 kan då endast avse kv Garnisonen eller Sergels torg. Dessa, Garnisonen och Sergels torg, som båda medger ett senare fritt val mellan de tre huvudalternativen till permanent lösning av lokalfrågan framstår även med hänsyn till programkraven som huvudalternativ.

Jämförelse mellan huvudalternativen:

	kv Garnisonen		Sergels torg	
Antal ledamotsrum	150	290	150	290
Yta per »	15 m ²	10 m ²	20 m ²	20 m ²
Rumsyta exkl bilpl	17 800 m ²	18 500 m ²	18 200 m ²	21 000 m ²
Produktionskostn för total invest	177 Mkr	177 Mkr	200 Mkr ¹⁾	200 Mkr ¹⁾
Prod-kostn för riksdagens lokaler inkl bilpl	51,0 Mkr	52,2 Mkr	77,3 Mkr	87,0 Mkr
Årskostn exkl bilpl	4,48 Mkr	4,61 Mkr	6,74 Mkr	7,71 Mkr
» inkl »	5,00 Mkr	5,13 Mkr	7,53 Mkr	8,50 Mkr

¹⁾ Kulturhusets östra del ej medtagen

Ur funktionssynpunkt är dessa båda alternativ tämligen likvärdiga. I den mån Sergelstorgsalternativet innehåller större rumsytor och kommunikationsytor än som är helt nödvändigt men dessa av riksdagen skulle bedömas som värdefulla skulle motsvarande ytor kunna åstadkommas även i kv Garnisonen. Skillnaden är närmast att dessa ytor i kv Garnisonen inte framtvingas av de givna planförutsättningarna.

Skillnaderna mellan alternativen ligger framförallt i läget i staden och kostnaderna. Endast om riksdagen värderar det bättre läget vid Sergels torg mycket högt framstår detta alternativ som något överlägset kv Garnisonen i en total funktionell värdering. Mot detta förhållande ställs de betydande merkostnaderna i Sergelstorgsalternativet som uppgår till 50 % eller mera jämfört med kv Garnisonen.

Härtill vill byggnadsstyrelsen ytterligare framhålla följande.

I sin framställning till Kungl Maj:t den 29.1.1968 om byggnadsuppdrag för administrationsbyggnaden i kv Garnisonen har byggnadsstyrelsen redogjort för den statliga förvaltningens lokalsituation inom Stockholmsområdet. Härav framgår att ett lokaltillskott motsvarande hela det nu aktuella projektet i och för sig är erforderligt redan i början av 1970-talet. Skulle riksdagen bestämma sig för kv Garnisonen blir där ändå över ett bra lokaltillskott för förvaltningen och de mest oändamålsenliga förhyrningarna kan släppas. Enligt byggnadsstyrelsens lokalförsörjningsplaner inträffar det mest kritiska skedet för förvaltningen vid den tidpunkt då kv Garnisonen skulle kunna stå färdig.

Det kan ur arbetsmarknadssynpunkt visa sig svårt att parallellt genomföra de omfattande investeringarna vid Sergels torg och i kv Garnisonen. Om riksdagen bestämmer sig för Sergels torg, finnes därför risk för att kv Garnisonen skjutes på framtiden. En sådan eventualitet bedömer styrelsen som orimlig med hänsyn till föreliggande lokalsituation, som är en följd av redan fattade riksdagsbeslut. Styrelsen måste därför bestämt förutsätta att

oberoende av riksdagens val kv Garnisonen skall bebyggas i stort sett efter uppgjorda tidsplaner.

I ärendets handläggning har deltagit generaldirektören Larsson, tekniske direktören Eriksson, planeringsdirektören Smith, byggnadsrådet Törnquist och arkitekten Rosén, föredragande. Stockholm den 27 mars 1968.

SIXTEN LARSSON

/Nils Arne Rosén

RESERVATION

av herrar *Lindholm* och *Andersson*, vilka ansett att styrelsens skrivelse fr.o.m. det stycke (s. 11) som börjar med orden »Efter den bearbetning» samt styrelsens hemställan bort ha följande lydelse:

»Med hänsyn till provisorietidens längd — minst sju år i Helgeandsholmsalternativen och minst nio år i Nedre Norrmalmsalternativet — måste relativt höga anspråk ställas på riksdagens lokaler under övergångstiden fr.o.m. den 1 januari 1971. För vissa funktioner motiverar så lång övergångstid att anspråken på lokalerna ställas ungefär lika högt som i styrelsens lokalprogram för ett om- eller nybyggt riksdagshus, för andra funktioner bör lokalbehoven, såsom skett i styrelsens lokalprogram för provisorietiden, avsevärt kunna reduceras.

Alternativet Garnisonen medger på grund av sin generella utformning den anpassning som lokalprogrammet för provisorietiden förutsätter. Så är inte fallet med alternativet Sergels torg. Det beror givetvis främst på att planförutsättningarna i detta alternativ är givna. Kulturhuset, teatern och hotellet är projekterade för helt andra ändamål än dem varom nu är fråga. Detta förhållande får både funktionella och inte minst kostnadsmässiga konsekvenser för riksdagen.

Funktionellt leder de låsta planförutsättningarna vid Sergels torg till att i vissa fall överytor, i andra fall utrymmesbrist uppkommer. Ett exempel på överytor utgör de 150 arbetsrummen för ledamöter i hotellbyggnaden, vilka på grund av sitt ursprungliga projekteringsändamål måste få en yta av 20 m², oavsett om de avses för en eller två ledamöter. I 150-rumsalternativet leder detta till en överyta av 750 m², 290-rumsalternativet till en överyta av ytterligare 700 m². Förutsättes här avsedda 290 *enmansrum* under provisorietiden, såsom byggnadsstyrelsen förutskickat i Garnisonen och som styrelsen anser, kunna begränsas till 10 m², kommer enbart dessa ledamötsrum vid Sergels torg att representera en överyta av 2 900 m². För riksdagens övriga lokaler har byggnadsstyrelsen däremot konstaterat ett underskott i rumsytor vid Sergels torg, vilket tyder på att de i lokalprogrammet angivna funktionerna inte är helt tillgodosedda. Styrelsen utesluter härmed inte att dessa brister kan avhjälpas under det fortsatta projekteringsarbetet.

Som ett allmänt och såvitt styrelsen förstår obestriddigt omdöme vill styrelsen uttala att alternativet Garnisonen funktionellt framstår som en elegant och betydligt mera genomarbetad lösning av riksdagens lokalproblem under provisorietiden än alternativet Sergels torg. Detta faktum förringar på intet sätt den förtjänstfulla medverkan staden lämnat vid försöket att lösa dessa problem. Det är snarast en följd av att projekteringen av Garnisonen avsiktligt varit mycket generell och att den pågått sedan 1965.

I ett avseende är alternativet Sergels torg klart överlägset alternativet Garnisonen, nämligen i fråga om belägenheten och därav följande möjligheter till snabbare yttre samband. Denna plusfaktor bör dock inte överdrivas. Och priset för densamma kan inte få sättas hur högt som helst. För det första

finns T-banestation vid Karlaplan med förbindelse såväl med Centralstationen som övriga frekventerade anhalter i det kollektiva trafiknätet. Det saknas anledning anta att en ledamot skulle anlita bil för att förflytta sig mellan Centralstationen och Garnisonen endast för att slippa gå sträckan Karlavägen—Garnisonen. Denna sträcka är kortare än avståndet mellan nuvarande riksdagshus och Centralstationen, vilken riksdagens ledamöter för närvarande i regel torde tillryggalägga till fots. För det andra är vägen över Nybroplan, som vissa tider på dagen obestriddligen besväras av bilköer, inte den enda tillgängliga, om man vill förflytta sig från kanslihuset till Garnisonen. Under trafiktopparna vid Nybroplan och Strandvägen kan mera framkomliga stråk användas. Enligt styrelsens mening är trafikrytmen i Stockholm för närvarande sådan att valet av riksdagshusprovisorium inte bör i någon nämnvärd grad få påverkas av om det går att komma någon eller några minuter snabbare till det ena stället eller det andra. Klart är nämligen att man vissa tider på dagen bör undvika att begagna bil oavsett var riksdagshusprovisoriet är beläget. Med kännedom om förhållandena i city tvekar styrelsen inte att göra gällande att till Sergels torg bör man över huvud taget inte färdas med bil.

Kostnadsmissigt ställer sig alternativet Sergels torg mycket dyrare än alternativet Garnisonen inte bara på grund av de i det föregående angivna låsta planförutsättningarna utan även absolut sett och även exklusive de 300 programmerade bilplatserna.

Även om alternativen funktionellt skulle anses likvärdiga, kan en skillnad i årskostnad om 2.26 Mkr/år i 150-rumsalternativet och 3.10 Mkr/år i 290-rumsalternativet enligt styrelsens mening inte uppvägas av fördelen av det mera centrala läget vid Sergels torg. Detta gäller även om man, såsom styrelsen gjort, beaktar inte bara riksdagsledamöternas bekvämlighet och kostnader utan också åhörarnas, regeringens, pressens och övriga besökarens.

Utöver det nu anförda tillkommer i alternativet Sergels torg ytterligare en omständighet, som inger betänkligheter. Stockholms stad har enligt styrelsens mening lämnat ett förtjänstfullt bidrag till lösandet av riksdagens lokalproblem under provisorietiden och på egen bekostnad och risk igångsatt ett skickligt projekteringsarbete. Stadens förslag, som ursprungligen avsåg endast kulturhuset och teaterbyggnaden, har därefter utvidgats till att omfatta även del av hotellbyggnaden. Tidsmarginalerna för genomförande av projektet i så god tid att riksdagen kan börja inflyttningen hösten 1970 är synnerligen knappa. Detta illustreras av den insats av flerskiftskörning de sex tillfrågade större byggnadsentreprenörerna förutsatt enligt genomförandepromemorian av den 15 februari 1968, upprättad av Byggledare AB. Det belyses även av det förhållandet att staden redan börjat vissa schaktningsarbeten vid Drottninggatan som om beslut från riksdagens sida förelegat. Härtill kommer av staden förutskickad förtursbehandling i fråga om igångsättningstillstånd och lån m.m.

En förutsättning för att riksdagen skall överväga ett förslag till lokaler under provisorietiden måste obetingat vara att lokalerna garanteras stå färdiga till författningsreformens ikraftträdande. Med denna målsättning har styrelsen hela tiden arbetat, vilket även belyses av den framställning om projektering av Garnisonen som riksdagen bifallit (BaU 1968: 9). Utan att förringa värdet av stadens energiska insatser för att säkerställa att de av staden uppställda villkoren infrias måste styrelsen tillstå att den ännu inte känner sig övertygad om möjligheterna att realisera Sergelstorg-projektet

för riksdagens räkning i tillräckligt god tid. På så osäkra praktiska förutsättningar får inte en grundlagsreform vila.

Vid en samlad bedömning av alternativens för- och nackdelar tvekar styrelsen inte att förorda alternativet Garnisonen.

Hemställen

Åberopande det anförda hemställer styrelsen för riksdagens förvaltningskontor

att riksdagen vid bifall till prop. 1968: 27 om ändringar i regeringsformen, m.m. måtte besluta att riksdagen under en övergångstid från och med den 1 januari 1971 skall vara förlagd till kvarteret Garnisonen i Stockholm intill dess riksdagen kan inflytta i om- och/eller nybyggt riksdagshus.»

SÄRSKILT YTTRANDE

av herr *Wärnberg*, som anför

Enligt min uppfattning kan inte lösningen av Riksdagens provisoriska lokaler och lösningen av de permanenta riksdagslokalerna ses som två separata frågor, utan dessa har samband med varandra. Om Riksdagen skulle besluta förlägga provisoriet till den föreslagna platsen vid Sergels Torg, till vilket förslag jag anslutit mig, anser jag att även frågan om en permanent förläggning till denna plats bör övervägas och därför utredas jämsides med att arkitektävling anordnas för övriga 3 alternativ.

Motiveringen för detta ställningstagande är i huvudsak följande: Vid valet av provisorium har mot varandra fått vägas Sergels Torgs-alternativets centrala läge och alternativet Garnisonens mera ostörda läge och billigare årskostnad. Då det ansetts att de yttre störningarna vid Sergels Torg ej är av värre art än man kan bortse från dem, kvarstår som avgörande minuspost en beräknad högre årshyra av storleksordningen 2—3 miljoner kronor. Om Riksdagen genom att kvarstanna i de provisoriska lokalerna kan avstå från att bygga nytt Riksdagshus skulle troligen denna kostnadsfördyring elimineras. Visserligen skulle flera lokaler få tas i anspråk utöver de som Stockholms stad anvisat och en del kostnader tillkommer vid viss omändring till permanenta lokaler, men det förefaller som om provisoriet skulle vara så väl genomtänkt att dessa omändringar kunde bli relativt obetydliga.

Mot dessa kostnader står utgiftsminskningar genom att de i gott skick varande husen norr om Gustaf Adolfs Torg kan sparas eller att Riksdagshuset och Riksbankshuset i andra alternativen också kan sparas.

I det senare fallet skulle även Riksbanken kunna kvarvara i sina nuvarande lokaler, som Riksbanksfullmäktige i avgivet yttrande synes intresserade av, och erhålla tillskottsutrymmen i nuvarande Riksdagshuset. Omändringsarbetena härför är ej särskilt kostsamma och torde inte innebära att några omfattande grundförstärkningsarbeten behöver utföras. Övriga delar av Riksdagshuset kan, utan större omändringsarbeten, användas till konferenslokaler och arbetsrum för statsförvaltningens behov.

Vid ett sådant läge skulle stora besparingar uppstå genom att nytt Riksbankshus ej behöver byggas och att den av staten ägda tomten vid Brunkebergstorg i anslutning till det tilltänkta riksdagsprovisoriet kunde disponeras för Riksdagens behov. Skulle resultatet av en utredning bli att Riksbanken under alla omständigheter bör bygga vid Brunkebergstorg kan detta samordnas med Riksdagens bygge varvid betydande fördelar kan uppnås liksom att även Riksbankens nuvarande hus, som är i relativt gott skick, som helhet kan användas till arbetslokaler åt statsförvaltningen.

Man får heller inte bortse från det förhållandet att rivning av de nuvarande Riksbyggnaderna eller de bättre husen norr om Gustaf Adolfs Torg f.n. innebär en icke oväsentlig kapitalförstöring liksom att det är känslomässigt ömtåligt att riva nuvarande Riksdagshuset.

Det har ansetts att det kommande Riksdagshuset bl. a. av historiska och

traditionella skäl bör ligga i närheten av dess nuvarande plats. Dessa skäl får mindre tyngd för varje år som Riksdagen är placerad i de provisoriska lokalerna vid Sergels Torg. Efter en tioårsperiod, till vilken tid provisorietiden beräknas uppgå, torde Riksdagen vara väl etablerad vid Sergels Torg, och genom regeringsbyggnadernas planerade förskjutning norr ut fått ytterligare fäste där.

Stockholms stad har icke varit i tillfälle avge officiellt yttrande över de här framlagda förslagen. Kontakter under hand har givit vid handen att någon entydig inställning inte finnes, varför en ev. utredning även bör infordra ett officiellt ställningstagande från staden.

Om Riksdagen skulle besluta förlägga de provisoriska lokalerna till kv. Garnisonen förfaller helt de framförda förslagen i detta särskilda yttrande.

Bilaga B

Stockholm den 9 maj 1968.

Till Riksdagen

Refererande till de överläggningar som förevarit under de senaste månaderna får Stockholms stad härigenom erbjuda riksdagen att från den 1 januari 1971 för en årskostnad av 6 740 000 kronor förhyra arbetslokaler för riksdagen i den omfattning och med den huvudsakliga utformning som framgår av bilagda skrift LOKALER FÖR RIKSDAGEN VID SERGELS TORG.

Stadens erbjudande gäller för den tidsperiod som erfordras för iordningställande av permanenta arbetslokaler för riksdagen.

Angiven årskostnad gäller exklusive riksdagens inredning och utrustning samt exklusive parkeringsplatser och hänför sig till prisnivån 1:a kvartalet 1968. De närmare grunderna för beräkningen av årskostnaden, liksom också beräknade kostnader för alternativt begärda ytterligare ytor, framgår av bilagda skrift LOKALER FÖR RIKSDAGEN VID SERGELS TORG — ÅRSKOSTNADER.

För Stockholms stad

Per-Olof Hanson